

УДК 321.9

О. Я. Мазурок*здобувач кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ***ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ФАКТІВ БЕЗВІСНОГО ЗНИКНЕННЯ ОСОБИ**

Мета даної статті – розглянути особливості взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування фактів безвісного зникнення особи, провести аналіз форм взаємодії; запропонувати шляхи оптимізації їхньої взаємодії.

Питання організації взаємодії та координації діяльності правоохоронних органів знаходять відповідне відображення майже у кожному випадку дослідження проблем виявлення та розслідування окремих видів злочинів.

Так, зокрема, окремі аспекти здійснення взаємодії висвітлювали у своїх працях В.П. Бахін, О.М. Бандурка, А.Ф. Волобуєв, В.І. Галаган, Ю.М. Грошевий, Є.О. Дідоренко, А.Я. Дубинський, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, М.А. Погорецький, С.М. Стахівський, В.М. Тертишник, В.Я. Горбачевський тощо.

Водночас дослідження особливостей взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів, пов'язаних із безвісним зникненням особи, ними не здійснювалися.

Здійснення досудового розслідування на високому професійному рівні, досягнення у найкоротші терміни його результативності будуть можливими у разі наявності спільної, чіткої, узгодженої діяльності слідчого із співробітниками відповідних підрозділів органів Національної поліції та уповноваженими посадовими особами інших правоохоронних органів.

Відомо, що правильно організований сучасний обмін інформацією, чіткий розподіл обов'язків під час взаємодії (як відомчої, так і міжвідомчої), кінцевою метою якої є досягнення позитивного результату у конкретному кримінальному провадженні, дозволяє отримати його швидше і з меншими витратами сил і засобів.

Проведене упродовж двох років інтерв'ювання слідчих та співробітників оперативних підрозділів органів Національної поліції засвідчує, що більшість респондентів (72% з усіх опитаних осіб) вважають, що практика розслідування злочинів зазначеної категорії потребує покращення взаємодії між слідчими та оперативними підрозділами¹.

За криміналістичним енциклопедичним словником під взаємодією розуміють процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів

один на одного, що породжує їхню взаємозумовленість і зв'язок [1, с. 21].

У контексті кримінального процесуального, оперативно-розшукового права та науки криміналістики взаємодія – це діяльність, що полягає в найбільш доцільному виборі й реалізації організаційних і тактичних заходів, спрямованих на створення оптимальних умов для вирішення завдань боротьби зі злочинністю шляхом здійснення впорядкованих і взаємопов'язаних дій двох або більше суб'єктів [2, с. 124–125].

Основними нормативними актами, що регулюють процес взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, є Кримінальний процесуальний кодекс України (далі КПК України) та закони України «Про оперативно-розшукову діяльність»; «Про національну поліцію». У них прописані основні засади взаємодії, а саме: дотримання законності, конституційних прав і свобод громадян; комплексне використання сил і засобів правоохоронних органів; персональна відповідальність слідчого, керівників оперативних підрозділів за наслідки проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій; відповідальність слідчого за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій (ст. 40 КПК України) тощо.

Вбачаємо важливим відмітити певні акценти у питанні взаємодії слідчого, оперативних підрозділів органів Національної поліції, що знайшли своє відображення в КПК України. Так, зокрема у ст. 41 КПК України визначено, що оперативні підрозділи органів Національної поліції здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого. Такі доручення є обов'язковими для виконання оперативними підрозділами.

З огляду на прийняття нового КПК України 2012 р. одночасно Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям КПК України» (13 квітня 2012 р. № 4651-VI), яким серед інших нормативно-правових актів було внесено зміни і до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Згадувані зміни торкнулися, окрім іншого, питань взаємодії слідчого з оперативними підрозділами. Тому існує нагальна потреба детального

¹ Примітка: В анкетуванні взяли участь 120 слідчих та співробітників оперативних підрозділів.

аналізу зазначеного питання, його наукового тлумачення, виділення проблемних аспектів під час правозастосовної практики.

Однією з новацій законодавства є зміна концепції досудового розслідування кримінальних правопорушень, що, зокрема, полягає у розширенні повноважень його суб'єктів з одночасним посиленням процесуальних гарантій дотримання конституційних прав і свобод особи, а також забезпеченням функціонування надійних механізмів захисту та правової допомоги. Ґрунтовних перетворень у чинному КПК України зазнала система слідчих (розшукових) дій, що відбулися за рахунок уведення до її складу негласних слідчих (розшукових) дій. Ініціатива законодавця стосовно надання органам досудового розслідування правомочностей з володіння широким інструментарієм, який знаходиться у розпорядженні оперативних підрозділів, ще пройде свою апробацію часом і підтвердить доцільність використання у розкритті та розслідуванні злочинів [3, с. 16].

Зауважимо також, що з метою реалізації прикінцевих положень КПК України 2012 року було приведено у відповідність до його положень накази МВС, що стосуються організації роботи з виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі стосовно питань процесуальної взаємодії.

Враховуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що правовою основою для взаємодії слідчого з оперативними підрозділами органів Національної поліції в кримінальному провадженні, зокрема такого, що було розпочате по факту зникнення особи, слугує законодавство (переважно кримінальне процесуальне), підзаконні нормативно-правові акти та норми службової етики, вироблені практикою, які і визначають її юридичну природу.

Зрозуміло, що приписи кримінальних процесуальних і адміністративних норм щодо діяльності сторін, які взаємодіють, мають неоднаковий характер. Так, приписи кримінального процесуального закону для слідчого в частині спонукання його до взаємодії з оперативними підрозділами в усіх випадках є альтернативними. Слідчий відповідно до вимог КПК України вступає у взаємодію з оперативними підрозділами тоді, коли він вважає це за необхідне, бо це його право. Частина 3 ст. 40 КПК України визначає, що слідчий орган досудового розслідування уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам.

Водночас, за наявності доручення чи вказівки слідчого, адресованого тому чи іншому оперативному співробітнику, останній безумовно зобов'язаний у зв'язку з цим вступити у взаємодію зі слідчим.

Що стосується інших правових норм, які регулюють взаємодію слідчого із оперативними підрозділами, особливо наділеними оперативно-розшуковою юрисдикцією, то вони мають для обох сторін обов'язковий характер. Так, наприклад, п. п. 1–3; п. 5 ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає, що матеріали ОРД можуть бути використані, як приводи та підстави для початку досудового розслідування; для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні; для попередження, виявлення, припинення і розслідування злочинів, розвідувально-підривних посягань проти України, розшуку злочинців та осіб, які безвісти зникли; для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, та інших правоохоронних органів [4].

З урахуванням компетенції слідчих та оперативних підрозділів форми їх взаємодії регламентовані у відомчому акті МВС України – Інструкції про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, затвердженою наказом МВС України від 14.08.2012 № 700.

Результати вивчення опитування практичних працівників дали можливість визначити, що найбільш розповсюдженими формами взаємодії між слідчим та оперативними підрозділами на практиці є:

1) спільне вивчення, аналіз та оцінка отриманої інформації та матеріалів кримінального провадження;

2) регулярний взаємний обмін письмовою чи усною інформацією про обставини конкретного кримінального провадження, розпочатого по факту зникнення безвісти особи, що сприяє формуванню глибокого уявлення про подію злочину;

3) спільне проведення тактичних операцій слідчим та оперативним підрозділом допомагає вирішити важливі питання у кримінальному провадженні, розпочатого по факту безвісного зникнення особи. Основними з них є: виявлення речових доказів, перевірка на причетність підозрюваного (підозрюваних) до вчинення злочину, пов'язаного з безвісним зникненням особи;

4) спільне планування слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів. При складанні плану проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) заходів у ньому повинні бути розмежовані повноваження оперативних працівників та слідчих, у тому числі й щодо виконання непроцесуальних дій (витребування інформації з установ, підприємств, організацій, вжиття заходів до відпрацювання певних об'єктів (вокзали тощо), перевірка за наявними обліками ОВС);

5) проведення спільних службових нарад з актуальних проблем взаємодії, а також проведення аналізу уже зібраної інформації та вироблення версій зникнення особи, а також конкретних напрямів розслідування з урахуванням встановленої інформації про особу, даних, що характеризують її, та обставин, що передували зникненню; приймаються рішення щодо коригування плану досудового розслідування, висунення нових версій, визначення їх пріоритетності, черговості та своєчасності проведення дій на їх перевірку, необхідності надання вказівок; результатів слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів із метою визначення ефективніших з них, та щодо обговорення недоліків та прорахунків у роботі;

6) створення по конкретному кримінальному провадженню слідчо-оперативної групи, до складу якої можливо включати співробітників оперативних підрозділів (до функціональних обов'язків якого входить здійснення розшуку безвісно зниклих осіб та у провадженні якого перебуває відповідна ОРС).

Якщо розглядати взаємодію слідчого та працівника оперативного підрозділу при розслідуванні злочинів, пов'язаних із безвісним зникненням особи, з точки зору криміналістичної тактики, то під нею доцільно розуміти: спільне планування заходів, безпосередню участь у слідчій (розшуковій) дії, координацію та чіткий контроль за проведенням окремих спільних слідчих (розшукових) дій, відповідних вказівок та доручень тощо.

Контроль за повнотою та своєчасністю виконання співробітниками оперативних підрозділів вказівок та доручень слідчого у кримінальних провадженнях указаної категорії щодо встановлення часу, місця і обставин вчинення кримінального правопорушення, причетних до його скоєння осіб, буде успішним за наступних умов:

- своєчасності доведення до виконавців вказівок та доручень;
- взяття на контроль вказівок та доручень, зняття їх з контролю;
- комплексного використання форм і методів аналізу і контролю;
- надання методичної допомоги в організації виконання вказівок, доручень слідчого.

Так, зокрема, обов'язковому контролю підлягає своєчасність внесення відомостей щодо зниклої особи до інтегрованої інформаційно-пошукової системи «Розшук», заведення відповідної оперативно-розшукової справи та вжиття заходів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Висновок. Розглянувши та проаналізувавши визначення взаємодії, наведені в юридичних джерелах, а також у результаті застосування емпіричних методів під час проведення власного дослідження, ми дійшли висновку, що під взаємодією між слід-

чим, оперативними підрозділами у досліджуваній сфері правовідносин слід розуміти їхню спільну діяльність по встановленню обставин безвісного зникнення особи та розслідуванню злочинів, пов'язаних зі зникненням людини, яка передбачає скоординовані дії шляхом раціонального поєднання форм і методів роботи, властивих цим підрозділам, при чіткому розмежуванні повноважень.

Підсумовуючи, зазначимо, що взаємодія слідчого та оперативних підрозділів під час розслідування фактів безвісного зникнення особи буде успішною за умови оптимального розподілу обов'язків, погодженого планування слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів, постійного взаємного обміну інформацією та своєчасного внесення коректив у план розслідування.

Крім цього, з метою оптимізації взаємодії між слідчим та оперативними підрозділами необхідним є, щоб всі доручення, а також відповіді на них були обґрунтованими та конкретними. Вказівки мусять надаватися із зазначенням того, яку саме інформацію потрібно отримати, чи яку конкретну особу необхідно перевірити. Крім того, за наявності в матеріалах кримінального провадження застарілої інформації (щодо можливого перетину особою кордонів, перебування на лікуванні, здійснення операцій із фінансами чи нерухомістю, отримання пенсій чи соціальних виплат тощо) необхідно давати вказівку щодо її оновлення.

У відповідях повинні бути чітко вказані заходи, здійснені на виконання доручення, особливо, якщо на його виконання здійснювались непроцесуальні заходи: перевірка розшукуваного за базами даних ОВС, відпрацювання конкретних місць (автовокзалів, лікувальних закладів). Зокрема, у відповідях повинні бути наведені дані, за якими саме базами даних здійснювались перевірки (наприклад, «Впізнання», «Факт»), які саме об'єкти та коли були перевірено, яких осіб опитано, у тому числі усно. До відповіді на доручення повинні бути долучені відповідні додатки (протоколи допиту, пояснення, інформації лікувальних закладів тощо).

Література

1. Шепітько В.Ю. Криміналістика: Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / В.Ю. Шепітько. – Х.: Право, 2001. – 560 с.
2. Козицька О.Г. Розслідування викрадень мобільних телефонів: дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.09 / О.Г. Козицька. – К.: Національна академія внутрішніх справ, 2015. – 240 с.
3. Багрій М.М. Взаємодія слідчого з працівниками підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність / М.М. Багрій // Вісник Львівського університету. – 2013. – Вип. – № 57. – С. 315–321.
4. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/page>.

Анотація

Мазурок О. Я. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування фактів безвісного зникнення особи. – Стаття.

Розглянуті особливості взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування фактів безвісного зникнення особи, проведений аналіз форм взаємодії відповідно до чинного Кримінального процесуального законодавства України; запропоновані шляхи оптимізації їхньої взаємодії.

Ключові слова: взаємодія, слідчий, оперативні підрозділи, розслідування фактів безвісного зникнення особи.

Аннотация

Мазурок А. Я. Взаимодействие следователя с оперативными подразделениями при расследовании фактов безвестного исчезновения человека. – Статья.

Рассмотрены особенности взаимодействия следователя с оперативными подразделениями, проведен анализ форм взаимодействия согласно действующего Уголовного процессуального законодательства; предложены пути оптимизации их взаимодействия.

Ключевые слова: взаимодействие, следователь, оперативные подразделения, расследование фактов безвестного исчезновения людей.

Summary

Mazurok O. Ya. The interaction of investigator with operational units in investigation of facts of disappearance of an unknown person. – Article.

The features of interaction of investigator with operational units in investigation of facts of disappearance of an unknown person, analyzed forms of cooperation according to Criminal Procedure legislation of Ukraine; suggested ways to optimize their interaction.

Key words: interaction, investigator, operational units, investigate disappearance of an unknown person.